

Aandacht voor ons grootste roofdier

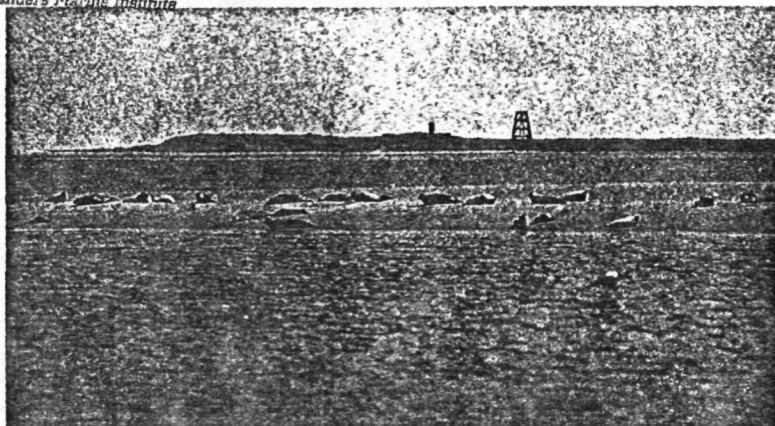
door A.M.M. van Haperen

17942

Vlaams Instituut voor de Zee
Flanders Marine Institute

We staan er niet dikwijls bij stil, maar het grootste inlandse roofdier van Nederland leeft in zee. We hebben het dan natuurlijk over de zeehond.

De zoölogen zijn het er nog niet helemaal over eens hoe de evolutionaire ontwikkelingsgeschiedenis van de zeehonden (Pinnipedia, d.w.z. vinpotigen) precies in elkaar zit. De schedelvorm en tandkenmerken wijzen echter onmiskenbaar op een nauwe verwantschap met de landroofdieren (Carnivora). De in onze streken voorkomende zeehonden staan het dichtst bij de familie der marterachtigen. Dat ook anderen moeite hebben met de classificatie van zeehonden wordt geïllustreerd door het feit dat de Rooms-Katholieke Kerk deze diergroep altijd tot de vissen gerekend heeft. Dit leidde er toe dat het voor katholieken in vroeger tijd was toegestaan om op vrijdag zeehondenvlees te eten. Waarmee overigens niet is gezegd, dat het ook lekker was. De zeehond is van oudsher een intensief bejaagde diersoort geweest. Reeds in 1591 loofden de Staten van Zeeland een premie uit voor iedere gedode zeehond. Dergelijke premiestelsels hebben in Nederland, met enkele korte onderbrekingen, tot 1949 bestaan. Achtergrond hierbij was de schade, die zeehonden aan de visserij zouden toebrengen. Daarnaast waren zij leveranciers van een aantal producten, waarvan de traan en het bont de belangrijkste waren. In vroeger tijd werden jaarlijks enkele honderden zeehonden in de Zeeuwse en Zuidhollandse wateren geschooten. Inmiddels is er wel wat veranderd. In de jaren vijftig en zestig is de zeehond sterk achteruit gegaan. Op dit moment is zijn verschijnen op een van onze stranden voorpaginanieuws voor de krant. Toch zijn er nog wel wat lichtpuntjes. Het aantal waargenomen dieren lijkt iets toe te nemen en wetenschappelijk

Zeehonden op een zandplaat.
Nog geen 30 jaar geleden een gewoon beeld in Zeeland.

onderzoek heeft inzicht verschaft in de oorzaken van de achteruitgang. Alles wijst er op, dat het met een goed beleid en een gericht beheer mogelijk is weer een levenskrachtige zeehondenpopulatie in Zuidwest-Nederland op te bouwen.

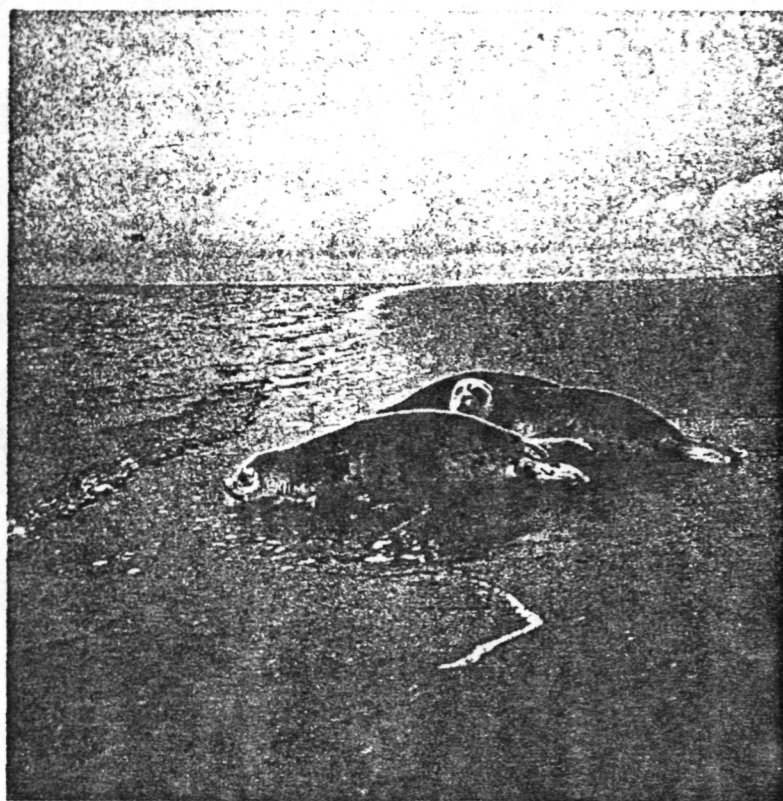
Om welke soorten zeehonden gaat het?

In West-Europa komen twee soorten inheems voor: de gewone zeehond en de grijze zeehond. Daarnaast wordt soms nog wel eens een verdwaald exemplaar waargenomen van de in arctische streken levende soorten, zoals de zadelrob, de stinkrob of kleine zeehond, de klapmuts en de walrus. De grijze zeehond wordt slechts weinig in de Nederlandse wateren gezien. Hij is ongeveer anderhalf keer zo groot als de gewone zeehond en heeft ook een meer spitse snuit. Vandaar dat hij ook wel kegelrob genoemd wordt. Het belangrijkste verschil is echter dat de jongen van de grijze zeehond pas 3 à 4 weken na hun geboorte kunnen zwemmen. Deze dieren planten zich dan ook alleen voort in absoluut rustige, niet door de mens

verstoorde en door het water overspoelde, kustgebieden. Dergelijke situaties vindt men o.a. aan de voet van rotskusten (in West-Europa: Groot-Brittannië, Ierland, Scandinavië) en in noordelijker streken aan de rand van ijsvlakten. In vroeger tijd kwam de grijze zeehond in de Waddenzee voor, maar hij is daar waarschijnlijk door bejaging verdwenen. Recent heeft deze soort zich daar echter opnieuw gevestigd.

Dit behoort ook in Zuidwest-Nederland tot de mogelijkheden. Daarvoor moeten zich wel in de Voordelta uitgestrekte stranden boven de hoogwaterlijn ontwikkelen. En verder moeten deze stranden gevrijwaard blijven van ieder recreatief gebruik en gereserveerd blijven voor de natuur.

Langs de Engelse oostkust (Farne Islands) bevindt zich een grote kolonie, vanwaar voortdurend dieren uitzwermen en kolonisatie van nieuwe gebieden kan plaatsvinden. Voorlopig is het in de Voordelta echter nog niet zover en is de gewone zeehond de enige echt inheemse soort in onze streken. Als we in het vervolg van dit artikel over de zeehond spreken wordt dan ook deze soort bedoeld.

Als ze verstoord worden verdwijnen zeehonden zo snel mogelijk naar het water.

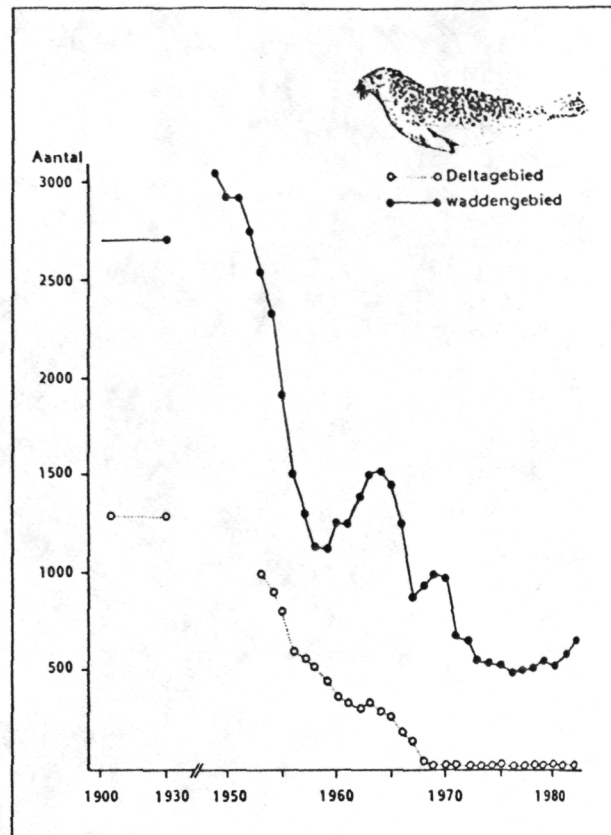
Biotoop en levenswijze van de zeehond

De zeehond is een dier dat bij uitstek in de estuaria en getijdengebieden als de Waddenzee en de Oosterschelde leeft. Hoewel zij prima in het water kunnen slapen, rusten de zeehonden tijdens de laagwaterperiode op zandige banken, die direct grenzen aan diepere geulen. In en langs deze geulen wordt tijdens hoogwater gefourageerd. Op slikkige platen en in gebieden met flauw oplopende oevers ontbreken zij. Dit heeft te maken met het feit dat de zeehond een echt waterdier is. Zij moeten van hun ligplaatsen op de platen gemakkelijk naar het water kunnen vluchten. De vorm en de bouw van het lichaam is geheel aan het water aangepast. Hoewel ze een vrij plompe indruk maken, zijn ze zeer lenig. In het water ontwikkelen ze snelheden van meer dan 20 kilometer per uur. Zij kunnen duiktochten maken van vele tientallen meters diep en daarbij meer dan tien minuten onder water blijven. Het voedsel van de zeehond bestaat geheel uit vis, met name

platvis zoals bot, maar ook jonge kabeljauw, haring e.d.

De zomermaanden vormen een belangrijke periode in de jaarcyclus van de zeehond. In die tijd worden de jongen geboren (juni-juli) en vindt ook de paring plaats (augustus).

In deze periode, waarin zich een groot deel van het sociale leven van de zeehonden afspeelt, zijn zij bijzonder trouw aan hun vaste ligplaatsen. Op deze zandplaten worden ook de jongen gezoogd. Zeehondenmelk is bijzonder geconcentreerd en heeft een hoog vet- en laag vochtgehalte. De jongen worden ca. 4 weken gezoogd. Dit is een kritische periode omdat de jongen gemakkelijk de moeder kwijtraken, vooral als er regelmatig verstoring van de dieren plaatsvindt. Dergelijke verdwaalde jongen spoelen vaak aan op het strand en worden vanwege het geluid dat ze voortbrengen „huilers” genoemd. Ook de jonge dieren die wel bij de moeder blijven, zijn echter erg kwetsbaar. Zij moeten in hun zoogperiode gemiddeld 400 gram per dag in gewicht aankomen om voldoende conditie en vetreserves op te bouwen voor hun zelfstandige leven. Lukt hen dat niet, dan zijn

ze al verzwakt op het moment dat ze zelf hun voedsel moeten zoeken. Naast de huilers zijn het vooral deze verzwakte jongen die omkomen of uitgeput op het strand aanspoelen.

In het eerste jaar sterft dan ook meer dan de helft van de jonge dieren, terwijl de sterfte bij oudere jaarklassen maar ca. 15% is. De jonge dieren vertonen ook de grootste zwerfneigingen. Zo vindt er in de Nederlandse Waddenzee een belangrijke immigratie plaats vanuit de Duitse Waddenzee. Iets dergelijks doet zich waarschijnlijk ook voor in het Deltagebied. Een deel van de „huilers”, die afgelopen zomer op de Zeeuwse stranden aanspoelden zijn waarschijnlijk dan ook (zeer) jonge dieren afkomstig uit de Waddenzee.

De oudere dieren zijn veel minder trekklustig. Weliswaar ziet men 's winters minder dieren op de platen, maar dat komt waarschijnlijk omdat ze 's winters meer in het water vertoeven. Vanuit de Zeeuwse wateren is wel bekend, dat vroeger de aantallen landinwaarts 's winters afnamen. Deze dieren verbleven dan op en rond de platen in de monding van de zeearmen.

De achteruitgang van de zeehond in het Wadden- en het Deltagebied. (naar het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983. Dieren).

De situatie in Zuidwest-Nederland

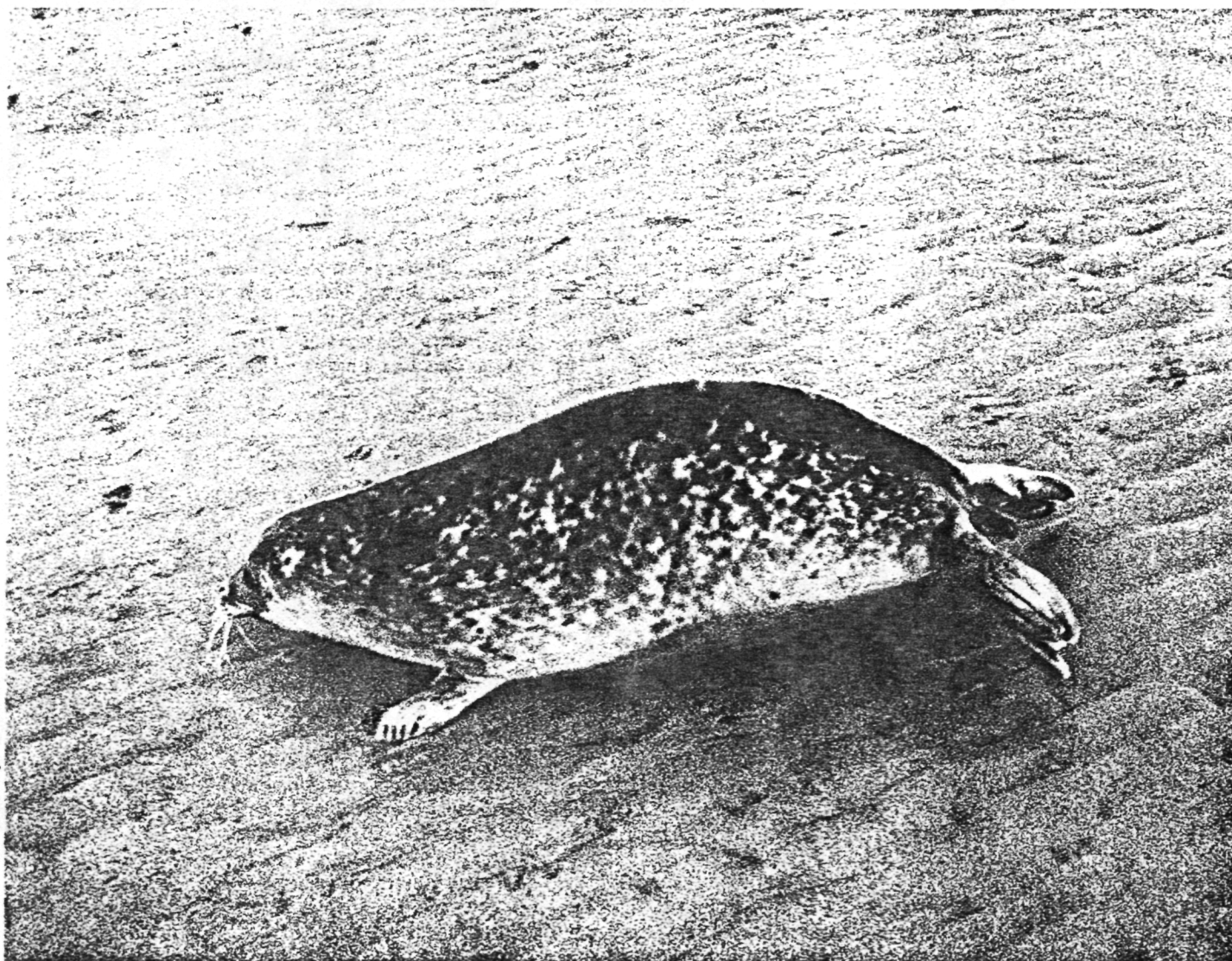
Vóór de tweede wereldoorlog kwam de zeehond algemeen in de Deltawateren voor. Wester- en Oosterschelde, Grevelingen en Haringvliet hadden ieder een populatie van enkele honderden dieren. Zelfs tot voorbij de Moerdijkbruggen werden zeehonden waargenomen. Het totaal aantal bedroeg naar schatting ca. 1300 stuks. Omstreeks 1950 is de jacht op met name jonge dieren (voor het bont) sterk geïntensiveerd. Dat is de belangrijkste oorzaak voor een eerste achteruitgang tot ca. 300 stuks in 1960. Na het stopzetten van de jacht is in de Waddenzee een tijdelijk herstel opgetreden, waarna de aantallen verder zijn teruggelopen. In het Deltagebied heeft zich in het geheel geen herstel voorgedaan en was de zeehond omstreeks

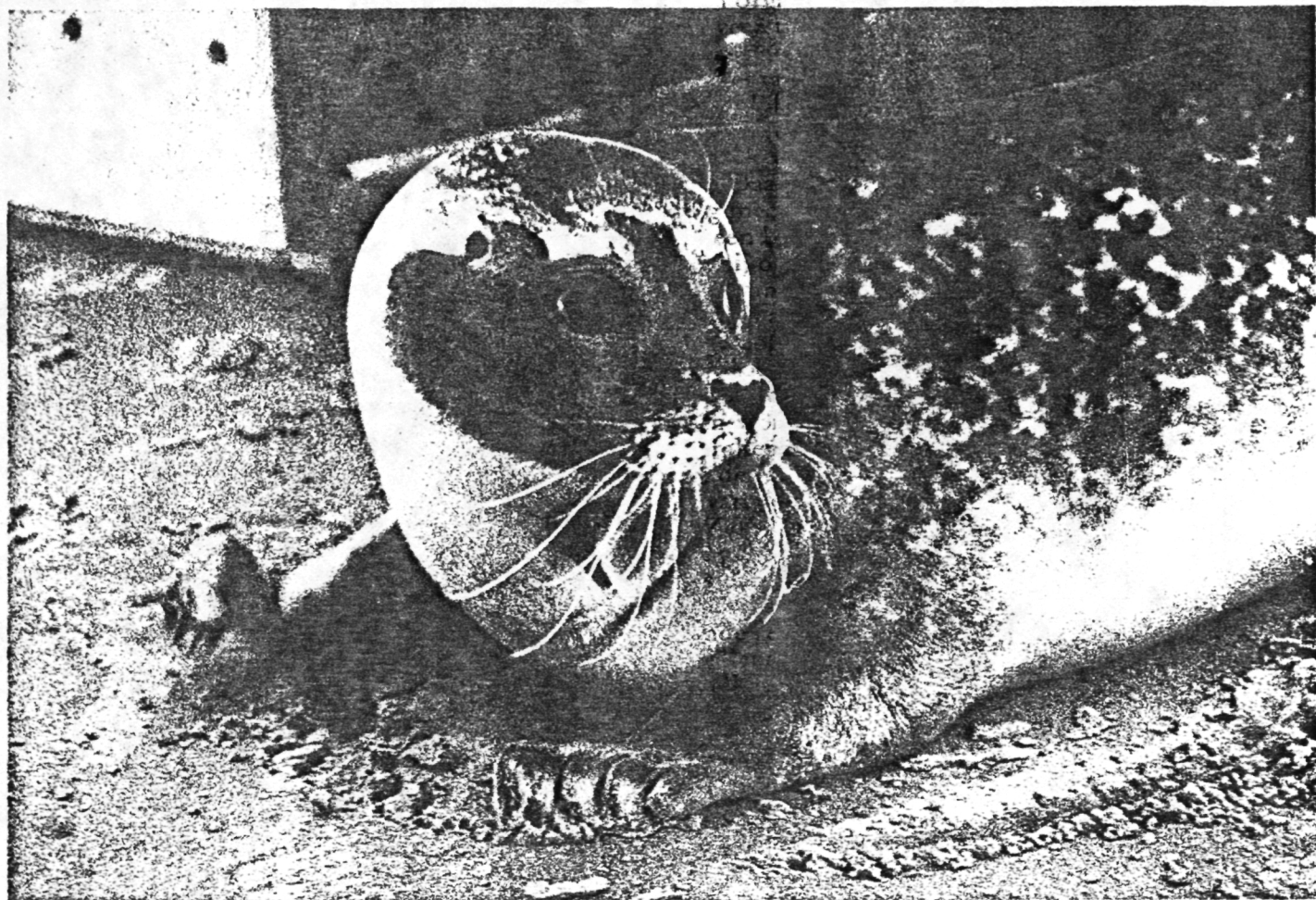
1970 vrijwel verdwenen. Hoofdoorzaak voor de grote achteruitgang in de jaren zestig is de verslechterende waterkwaliteit. Het uitblijven van een tijdelijk herstel in het Deltagebied na het stopzetten van de jacht moet wellicht worden toegeschreven aan de grote werken in de monding van enkele zeegaten (m.n. Haringvliet en Grevelingen).

Uit onderzoek in de Nederlandse Waddenzee is gebleken, dat de zeehonden daar verhoogde gehalten van diverse verontreinigingen in hun lichaam hebben (met name de beruchte P.C.B.'s). Verder blijken er in dit gebied minder jongen te worden geboren dan in delen van de Duitse Waddenzee. Nader onderzoek heeft waarschijnlijk gemaakt, dat deze PCB-verontreiniging verantwoordelijk is voor het gereduceerde aantal geboorten. Daarnaast is bekend, dat verontreiniging het immuun-

systeem van organismen, dat wil zeggen de weerstand tegen infecties e.d., kan ondermijnen. Met name infecties (aan de bek en de navelstreek) blijken nu, naast ondervoeding, een belangrijke sterfte-oorzaak voor (jonge) zeehonden. Daarbij moeten we er rekening mee houden dat ook verstoring een belangrijke rol kan spelen bij ondervoeding en verwonding van de dieren. Zoals hierboven al is aangegeven lukt het de jonge zogende dieren vaak niet om voldoende conditie op te bouwen als zij regelmatig op hun rustplaatsen worden gestoord. Daarnaast raken zij gemakkelijk gewond in de navelstreek als ze in paniek van de platen moeten vluchten. Zelfs bij oudere dieren worden de geheelde wonden op deze plaats dan vaak weer opnieuw beschadigd. Het bovenstaande geeft duidelijk aan hoe verschillende negatieve invloeden elkaar kunnen versterken.

Op het land bewegen zeehonden zich slechts moeizaam voort.

Is er toekomst voor de zeehond in Zuidwest-Nederland?

Merkwaardigerwijs is de achteruitgang van de zeehond in de Zeeuwse en Zuidhollandse wateren een vrij sluipend proces geweest. Niemand heeft in het verleden echt hard aan de bel getrokken en zich afgevraagd of er geen maatregelen genomen moesten worden. De laatste tijd komt de zeehondenproblematiek wat meer in de belangstelling en de conclusie moet luiden, dat de toestand niet hopeloos is. Er komen nog steeds 10 à 20 zeehonden in de Deltawateren voor en de laatste jaren zijn er zelfs enkele jongen geboren. Daarnaast vindt er regelmatig immigratie van dieren vanuit de Waddenzee plaats. Met name in de Oosterschelde en de Voordelta is volop geschikt biotoop aanwezig. Naar verwachting zal dit zich in de Voordelta zelfs uitbreiden. Grote vraag is of de waterkwaliteit en de versterking zodanig zijn dat zij

een herstel van de stand toestaan. Vooral in de Oosterschelde en het aangrenzende gedeelte van de Voordelta is de waterkwaliteit gunstig. Door de overwegend naar het noorden gerichte stroom langs de Nederlandse kust heeft het sterk verontreinigde Rijnwater nauwelijks invloed op deze gebieden. De waterkwaliteit is hier op zijn minst even goed maar wellicht zelfs beter dan in de westelijke Waddenzee. Het recreatieve gebruik is zodanig, dat wel een aantal maatregelen nodig zijn om de rust op de (potentiële) zeehondenligplaatsen te garanderen. Waarschijnlijk valt er al veel te bereiken door een gerichte voorlichting van de mensen die het het meest aangaat (watersporters, surfers, sportvissers). Grotere aantallen zeehonden zijn immers een nieuw verschijnsel in Zeeland en we zullen hier opnieuw mee moeten leren omgaan. Daarnaast zullen er echter ook een aantal rustgebieden moeten worden aangewezen. Daarbij valt te denken aan bijv. de Roggenplaat, de Vondelingenplaat met

omgeving en de platen in de Voordelta.

Alle jonge dieren die uitgeput op het strand aanspoelen gaan tot nu toe naar de zeehondencreche in Pieterburen en worden vervolgens in de Waddenzee uitgezet. Als aan een aantal basisvoorwaarden (zoals rustgebieden) is voldaan ligt het voor de hand deze dieren en eventueel nog een aantal extra in de Zeeuwse wateren uit te zetten. De populatie kan daarmee sneller over een kritische drempel worden heen geholpen. Binnen enkele jaren kunnen dan weer meerdere tientallen zeehonden in het Deltagebied rondzwemmen. Op iets langere termijn behoort een populatie van enkele honderden dieren zelfs tot de mogelijkheden. Deze mogelijkheden zullen overigens alleen worden gerealiseerd als er vanuit het beleid en beheer bewust op aan wordt gekoerst. Zonder gerichte maatregelen blijft de zeehond in de Deltawateren wat hij nu is: een rariteit, goed voor de voorpagina van de krant.

Gestrande zeehonden worden na een zorgvuldige behandeling in het opvangcentrum te Pieterburen weer losgelaten in hun natuurlijke omgeving.